

MARIA TERESA SÀBAT: ELS PAISATGES DE LA MEMÒRIA

JOSEP M. SOLÀ

Si és veritat que només en tenim una, de pàtria, que és la nostra pròpia Memòria, la memòria dels nostres avantpassats o fins i tot la memòria dels nostres morts, avui hem anat a Orpí a fi d'entrevistar Maria Teresa Sàbat (Igualada, 1911), un dels darrers puntals de la nostra memòria que, sortosament, encara són vius. "M'he plantat als noranta, i ja està", afirma sorneguera. Els noranta anys d'aquesta dona enèrgica, amb una personalitat de pedra picada, ulls brillants i encesos per l'emoció en molts moments de la conversa, amb una memòria prodigiosa que inclou dates, cognoms, mínims detalls, olors i colors, no fan sinó reconciliar-nos amb la nostra, de memòria, i fer-hi les paus. La Maria Teresa ens ha obert les portes del passat: un passat que ens justifica com a poble, i com a individus lliures que pretenem de ser. O potser el que passa és que només a través d'aquest passat serem capaços de comprendre, finalment, el nostre present.

Un cop passada la Pobla de Claramunt, venint d'Igualada, després d'un revolt, hem espetegat contra la vall de Carme: ara, amb aquestes pluges, un pèl escadusseres, reverdeix amb esplendor tot esquitxant-se, ací i allà, amb els roses i els blancs d'aquests ametllers primerencs que semblen sorgits d'un somni vague i hivernal. Tal volta el paradís sigui això: aquest verd recent estrenat de la vall de Carme i aquest pendent suau fins arribar a l'entrada de la masia de Can Poch del Pla, on la Maria Teresa ens dóna la benvinguda per obrir-nos els cortinatges d'un altre paradís: els escenaris del paradís de la seva memòria, que avui compartim joiosament.

L'interior de la masia és gran, confortable i lluminós, amb una llar de foc que senyoreja l'estança, i amb les parets i lleixes plenes de quadres, llibres, records i flors —una hospitalitat que havia acollit, també, algunes reunions del grup Lacetània (1960-1964), encapçalat pel Dr. Antoni Pous.

L'avinentsa de l'entrevista és el fet que acaba de sortir al mercat l'obra pòstuma d'Antoni Dalmau i Jover: "Una flama en la nit. Pere Puig i Quintana o el combat cultural sota el franquisme" (Ed. Galerada). Una biografia completa, documentada i rigorosa, absolutament necessària, de la vida i obra d'un dels homes sense els quals nosaltres no existiríem ni com a poble ni com a llengua. Avui hem parlat llargament i càlida amb la seva vídua, i el que segueix són els fragments de la seva meravellosa memòria —amb algunes puntualitzacions necessàries.

ELS PRIMERS ANYS A L'ATENEU

"De petita, jo anava a l'Ateneu (el meu pare era ateneïsta) i allà hi vaig començar el Montessori, i encara ara en porto el rastre: si em demanes un vas d'aigua, te'l portaré amb la cura de no vessar-ne ni una sola gota. Totes les coses que fèiem s'havien de fer amb compte, amb molta cura. Després, pel carrer, si veies una persona més gran que tu, havies de baixar de la vorera: encara ho faig ara (la Maria Teresa es posa a riure). I al tramvia, a Barcelona, m'aixecava per tothom; i el Pere

em deia: “Exageres, eh? Perquè aquesta per qui t’has aixecat és més jove que tu.”

La mestra era la senyoreta Mercè Gabarró, que venia de Castellfollit, i me l’estimava molt, tu diràs: la trobava una dona perfecta. La meva germana havia anat a les monges, perquè llavors no hi havia escola de noies, a l’Ateneu, i quan n’hi va haver, el meu pare ja la hi va portar. Quan vaig anar-hi, pensava: “Deuràs haver d’anar amb el senyor Francesc Bedós.” Jo en sentia parlar i era un home molt *sèrio* i feia una mica de por. Però ja no hi vaig haver d’anar: si ho hagués fet, segur que ara sabria moltes matemàtiques, i no en sé. Jo vaig tenir el meu cunyat [Emili Orfila, casat amb Josefina Sabat, germana de Maria Teresa i onze anys més gran] de director de les escoles de l’Ateneu. Qui el va enviar a Igualada va ser l’Alexandre Galí, el gran pedagog, que després sempre em deia: “Si sou parents amb l’Orfila és gràcies a mi!”

CONEIXENÇA DE PERE PUIG

Com ens vam conèixer, amb el Pere? Potser a través de la Revista [Pere Puig i Quintana va ser un dels fundadors de la *Revista d’Igualada* (1929-30)]: li va fer un gran efecte que jo li digués que l’havia llegida. No ens coneixíem, d’abans: ell vivia al barri de la Soledat i jo al de Sant Agustí. Saps? Hi havia una amiga meva que n’estava boja-ment enamorada, del Pere —aquelles coses que es diuen quan tens 14-15 anys: estava enamorada d’un noi que durant una temporada li enviava flors a casa seva i es pensava que era el Pere. I després va resultar que no era veritat, que era un altre qui les hi enviava! Ens vam començar a veure, amb en Pere, a casa d’uns amics nostres, a cal Roure, que sempre feien moltes festes, i hi coincidíem: jo devia tenir 18 anys i el Pere, quatre més. Ell em va caçar amb aquell llibre de poemes que em va dedicar [*L’estel errant*, 1932]: “Em plau emmirallar-me en tos ulls suaus.” De casa-

da, ja no me’n va fer cap més, de poema (*ho diu amb un somriure tendríssim*).

FRANCÈS O ANGLÈS

Al meu germà el van enviar a Suïssa, a estudiar: s’hi va estar tres anys (l’admirava: sis anys més gran que jo, tu saps?). I sempre se me’n reia perquè jo no sabia el francès —era l’única dels tres germans que no el sabia: sempre hi he tingut problemes, amb el francès. I quan me’n vaig a França [el setembre del 1939, exiliada amb el seu home], tampoc no l’aprenc, i em poso a aprendre l’anglès. El meu pare s’havia subscrit a la *Illustration Française* i la rebíem cada setmana: era maquíssima. Saps què hi vaig aprendre? Pintura, pintura i totes les sales d’exposicions de París. Quan vam anar a París, amb en Pere, ja de grans, li deia: aquest pintor és tal. I en Pere em deia: “I tu, com ho saps?” Ell es pensava que m’ho havia d’ensenyar tot, a mi!

A L’AVANTGUARDA DE LES COSES

Jo, als pares, els tenia una gran veneració: ells van fer una cosa nova, a Igualada. El gènere de punt no existia: la meva mare va ser la primera! Sempre vaig viure amb aquella sensació d’estar al davant, a l’avantguarda de les coses. I l’Ateneu, per nosaltres, també ho era, saps? Com més tard ho va ser l’escola Mowgli [inaugurada el 25 de juliol de 1962, el matrimoni Puig-Quintana en fou l’ombra protectora]. Al Pere i a mi, els pares ens van lligar molt: en ser els petits de casa hi teníem com una obligació. Potser la petita sempre fa coses que no ha de fer...

No sé si sempre he anat a contracorrent. Jo era molt oberta, sempre cap a una cosa completament diferent dels altres, això sí! No ho sé, potser sóc una miqueta rara (*ara hi ha un deix de melangia en el seu to de veu*). Estic estudiant constant-

ment, encara ara, i sé que la gent s'avorreix estudiant. Potser sí que jo era diferent: quan es va proclamar la República hi havia un entusiasme... Nosaltres érem molt joves, però teníem una sensació de... felicitat. Vaig estar molt contenta. I quan arribo a casa, on tothom estava molt content, també (el pare era liberal i republicà), la meua germana Pepita em diu: "Vés al *tanto*, que potser el Pere no n'estarà tant, de content" [en Pere era dirigent de la Federació de Joves Cristians de Catalunya, i, més tard, un dels primerencs militants (1932) d'Unió Democràtica]. I jo li vaig dir: "El Pere, no el coneixes gens!" Quan l'hi vaig explicar, encara riu ara! Estàvem tan il·lusionats amb la República...

UNA DONA JUSTA

Jo sóc Balança, saps? Faig justícia, sempre, i sempre miro l'equilibri de la gent... i a mi em fa nosa, això, eh? T'ho pots ben creure. Hi havia la Maria de cal Roure que em deia: "Sembles la mare superiora: et poses al mig i no vols que parlem mal de ningú!" Què et sembla? No em tornareu a casar, oi que no? Però, mira, és allò de: "El que es té del néixer, mai no es deixa."

Després de l'Ateneu, ja vaig acabar-la, l'escola. Hi havia un director, en Fàbregas, que hi va ser funest: a mi no em podia veure perquè es pensava que jo ho explicava tot al meu cunyat. I no és veritat! Ni el francès, em va saber ensenyar! No vaig parlar mai malament dels professors! Quan vaig acabar l'escola, jo ja feia música al Conservatori de l'Ateneu: d'una manera seriosa (ja tenia quatre cursos de piano), perquè el se-nyor Borgunyó s'ho agafava molt seriosament; va venir molts cops a casa per dir-los: "Aquesta noia pot estudiar. Feu-li fer!" Llavors, a casa, em volien enviar a Anglaterra per acabar els estudis: jo hauria sigut feliç! (*ho diu sospirant, amb un punt d'ironia*), i em caso amb un anglès, tu... Però llavors ja hi havia en Pere, i jo que li deia: "Mira, em vaig perdre "això": què vols fer-hi?" Jo era molt anglòfila —els trobava

totes les gràcies; i el Pere reia: ell també era molt anglòfil, a pesar de tot.

VIATGE DE NOCES

Quan ens vam casar amb en Pere, a Montserrat, el 1933, vivíem a la Rambla de Sant Ferran, núm. 37, al primer pis: on ell també obrí el seu primer bufet d'advocat. De viatge de nocces, vam anar tot un mes a Itàlia (el govern de Mussolini feia una promoció especial per a nuvis): teníem unes ganes de veure pintura i escultura... Hi vam anar amb tren, per la Costa Brava, i plovia sempre! I jo recordava aquells versos d'en Carner [dins *El cor quiet*, 1925]:

*L'aigua podreix els carrerons malalts;
gorgolen per cent becs les catedrals.
La pluja a tot arreu, esbiaixant-se,
veu solament alguna mà que es mou
fregant un vidre de finestra. Plou
a totes les estacions de França.*

I ho anàvem recitant amb en Pere. En aquells moments Itàlia era molt interessant: el qui no ens interessava era Mussolini! No el vam anar a veure mai, en cap dels nombrosos discursos que feia al *popolo* d'Itàlia!

EXILI I POSTGUERRA

El gener de 1939, Pere Puig i Quintana s'exilia a França. Vuit mesos després, la seva dona (tenia 28 anys), en un perillós itinerari que començarà el 2 de setembre, es reunirà amb el seu marit a la frontera, una mica més amunt de Llivia. En aquest exili d'onze mesos, a la primeria, viuran a Perpinyà (el Pere treballava com a cap del Comitè d'Ajuda als Refugiats) i, més tard, es traslladaran a Prada de Conflent. Es retrobaran amb antics coneguts, i es faran molt amics amb d'altres intel·lectuals catalans a l'exili: Josep M.

de Sagarra i Mercè Devesa, Pau Casals, Pompeu Fabra, Alexandre Plana, Joan Alavedra, Pau Romeva, Maurici Serrahima i Ferran M. Ruiz Hébrard.

Després de l'exili francès, el matrimoni Puig-Quintana s'instal·larà a Barcelona: el despatx d'advocat d'en Pere serà al núm. 5 del carrer Petritxol, i el pis al carrer Balmes, núm. 379. El 1943 fundaran, juntament amb el mecenes Fèlix Millet i Maristany i Maurici Serrahima, la Benèfica Minerva: una entitat que pretenia d'oferir un mecenatge als escriptors catalans (els encarregava llibres, i sortien en edició de bibliòfil per esquivar la censura) a fi que poguessin sobreviure, econòmicament, en la llarga nit del franquisme; la segona traducció de L'Odisea de Carles Riba (1948), per exemple, serà publicada per Benèfica Minerva. Més endavant, varen crear Editorial Alcides (1961-64), dins la qual aparegueren els dos volums d'Un segle de vida catalana, a càrrec de Ferran Soldevila; el 1961, però, Fèlix Millet decideix fundar Òmnium Cultural; Pere Puig se sent traït, ja que ell proposava una fusió de Minerva i Alcides i no pas la creació d'una nova entitat quan ja n'hi havia una altra que feia les mateixes funcions: aquests elements seran decisius a l'hora de marxar cap a Orpí.

DE BARCELONA A ORPÍ

Com és que vam decidir fer el salt de Barcelona a Orpí, cap al 1963? Estàvem que no podíem més, a Barcelona. En Pere n'estava tip, i tenia ganes de reposar. Gairebé ens havíem gastat tota la nostra fortuna: ens l'havíem anat "menjant". Jo, una casa a Igualada; el Pere, uns horts a Capellades, i unes cases. I tot això pel país! A vegades, li deia a en Pere, fent broma: "Ets una mica massa decent! No has tocat mai els diners dels altres"; i ell em contestava: "Ni ho faré, tampoc: perquè el difícil és tornarlos, llavors, aquests diners." Vam anar venent tot el que teníem: en Pere, de totes les coses que feia, cobrava tan poc! La meva finca d'Orpí és l'únic que ens quedava, i li vaig dir: "Què vols fer? Ens la

venem, també? Què t'agradaria fer?: fer de pagès, ens ho venem i ens comprem un veler (era el somni d'en Pere), o fas d'advocat dels pobres, en una barriada de Barcelona (al Pere, això, li feia molta il·lusion)." Abans, però, en Pere consultà al senyor Francesc Ripoll, advocat (un dels impulsors de l'Editorial Alcides), que se l'estimava molt, a en Pere, el seu íntim desig de fer un diari. El Sr. Ripoll l'encaminà cap a la creació de l'editorial, comentant-li que així ja tindria el grup d'intel·lectuals buscat per al futur periòdic. "Si tens una dona que t'hi ajudi, fes l'editorial", li digué el senyor Ripoll. Tot i que Francesc Ripoll creia que en Pere tenia poca terra per anar-se'n a viure a Orpí, el cansament i les tensions de la vida i la feina a Barcelona ens decantaren, al final, cap a l'aventura d'anar a fer de pagesos.

LA VIDA A ORPÍ

Com va anar l'adaptació a Orpí? Li vaig confessar a en Pere: "Si puc resistir-hi un hivern, si l'hi passo, m'hi quedaré." Era la tardor, i la primera nit de quedar-nos-hi a dormir, es va posar a nevar. I jo que li dic: "Pere, ho tenim tot nevat... Em quedo ja per sempre!" El primer que va fer el Pere va ser comprar-se un tractor, i jo una furgoneta —eren els únics diners que ens quedaven. Tots els veïns ens miraven com volent dir: "I ara què faran, aquests?" I ens en vam sortir, i ens hi vam guanyar la vida. Per nosaltres va ser una alegria folla, de sortir-nos-en! A la primeria, les mans i els ossos em feien un mal terrible! No podia tocar el piano! Després, el Pere el va fer portar del pis de Barcelona, i també la llibreria. Tota la vida he estat somniant un piano de cua, i el Pere encara me'l deu! (*ho diu aixecant els ulls enlaire, amb un somris*). Els millors anys de la nostra vida van ser els primers vuit anys a Orpí, abans de la malaltia del Pere: va ser com un retorn a un passat, com un retorn a un paradís... Si mai s'ha d'explicar una cosa dels Puig-Quintana, pensa que va ser l'època més bona de totes, els anys daurats! Estàvem

cansats, però dormíem: el Pere, a Barcelona, no dormia bé... I jo vaig dormir durant molts anys amb una maleteta, a punt, a sota el llit: aquella sensació que ens n'hauríem d'anar! Quan en Pere ho comentava al Dr. Guàrdia, li deia: "Em desperto, a mitja nit, com si hagués comès un crim." I el Dr. Guàrdia li contestava: "Sap què li aconsello?: que faci el crim d'una vegada, i així podrà dormir!" No he sabut mai a qui havia de "matar", en Pere, però estàvem tan cansats de fer sempre la mateixa feina, a Barcelona... Sempre vaig viure amb aquesta sensació de por... Tens una cosa a dintre. I això no fa riure, saps? [Joan de Sagarra, els pares del qual eren íntims amics del matrimoni Puig-Sàbat, defineix la Barcelona d'aquesta època com de "subprefectura cultural franquista"]. Jo, de l'únic que tenia por és de les aranyes, com la meua mare. D'ençà que visc al camp ja no em fan tanta por, és clar. El Pere sempre em deia: "No xisclis, quan vegis una aranya!"

ELS VEÏNS

Hi va haver un grup de nois maquíssims, de Miralles, que ens van venir a ajudar a collir raïm en la nostra primera verema: el Pere n'estava molt content, i els vam pagar el jornal, és clar. Quan es va posar malalt, vam conèixer l'Amadeu de Can Montserrat, la primera persona que vaig veure a qui la gent li deia *hippy*: va posar unes porqueres, abans d'obrir el restaurant. Ens hi vam fer amics i el Pere li va demanar ajuda; a canvi, el meu marit li va ensenyar a portar el tractor. Després ha resultat que l'Amadeu és parent meu: és company de la Caterina, néta de l'Orfila.

LA MALALTIA D'EN PERE

La malaltia d'en Pere no va ser un Parkinson, com s'ha dit. Va passar l'agost de 1973. Era un diumenge al matí; en Pere havia acabat d'ensul-

fatar, estava tot suat, i em va dir: me'n vaig a banyar a la "piscina" (que era una bassa que tenim aquí a baix). I jo que li dic: "No facis tard que vénen els de cal Roure a dinar". L'aigua de la bassa era gelada. Quan en tornà, tot el blanc d'ulls el tenia molt vermell, estava enfebrat i es ficà al llit. Li agafà un mal de cap espantós. I, a sobre, encara no teníem telèfon. Després d'haver passat per molts especialistes, vam saber que el que havia tingut era un vessament cerebral, una embòlia, molt petita... però que després li va anar en augment. Va morir el 1981. I aquests vint anys, jo, fent de vídua... poca-solta, perquè no pensava pas viure tant, i no he fet res del que volia fer: ampliar la finca... Quan ell es va morir, jo també em pensava que me n'aniria: havíem viscut tan junts! Sort en vaig tenir de l'Antònia [la minyona i amiga que estigué al costat de la Maria Teresa d'ençà que va fer la Primera Comunió], que em deia: "Va, senyoreta, lluiti! Que vostè pot!"

Jo sempre havia estat l'ombra del Pere, potser perquè no vam tenir fills. A hores d'ara segur que n'hauríem tingut! En aquella època, em dedicava al Pere, a totes les seves coses. Potser era menys dona i més companya. Quan em vaig casar, el que vaig demanar era que volia casar-me amb el meu company: ni se'm va ocórrer de pensar en els fills! Els altres se n'esgarrifaven una mica, del que jo pensava. Necessitava un company per a la vida, i em penso que el vaig trobar. I crec que els homes també en volen una, de companya..."

M'agradaria agrair a Maria Teresa Sàbat que m'hagi permès de fer aquesta entranyable passejada pels paisatges de la seva memòria, i, així, he gosat de pensar que, per una estona, la seva memòria, la nostra i la de Catalunya conflüen en aquella única pàtria de què parlàvem al començament. Li volia dir que l'envejo per haver viscut en un temps, el noucentisme, en què, per darrera vegada, Catalunya va tenir fe en si mateixa. Un temps que no s'assembla gaire al nostre —ple d'incertesa i de

foscor. Li vull donar les gràcies per haver viscut, i per haver arribat fins a nosaltres com “una flama en la nit”. A mi també m’agradaria de poder-me fer vell en un paradís com Orpí, en una masia com la de Can Poch del Pla on ella i el seu marit han estat tan feliços: és per això que, com a penyora, acabo aquest passeig amb uns altres versos de Carner (d’Absència, 1957) que sé que li plauran:

M’agradaria fer-me vell dins una
ciutat amb uns soldats no gaire de debò,
on tothom s’entendria de música i pintures
o del bell arbre japonès quan treu la flor,
on l’infant i l’obrer no fessin mai tristesa,
on veiéssiu uns dintres de casa aquilotats
de pipes, de parlades i d’hospitalitats,
amb flors ardents, magnífica sorpresa,
fins en els dies més gebrats.

JOSEP M. SOLÀ I BONET (Calaf, 1961) és escriptor i professor. Autor de la novel·la *Llibre de les quatre metamorfosis* (1997). És membre del consell de redacció de la *Revista d'Igualada*. El juliol de 1999 obté el Diploma d’Estudis Avançats (dins Humanitats), i actualment prepara la seva tesi doctoral sobre Grècia i la literatura catalana contemporània.

Pere Puig i M. Teresa Sàbat, Prada (1939/40)